

KÜLÖNFÉLÉK.

Házasságügyi biráskodásunkról. Mult füzetünkben megigértük, hogy „az unitárius házassági perek illetékes bíróságának kérdéséhez“ czim alatt a „Jogtudományi Közlöny“-ben lefolyt vitát ismertetni fogjuk ; ezt az ígérést most be akarjuk váltani.

A nevezett lap 26. számában megvitatás végett az a kérdés hozatott szőnyegre: a szoros értelemben vett Magyarországon lakó unitáriusokra nézve a polgári bíróságok, vagy az unitárius egyházi bíróságok-e az illetékes házassági bíróságok.

Dr. Daempf Sándor pécsi ügyvédtől mindjárt a 28. számban czikk jelent meg, melyben azt igyekszik kimutatni, hogy az unitárius egyházi bíróságok illetékessége a régi Erdély és Partium határán túl nem terjedhet s a szoros értelemben vett Magyarországon lakó unitáriusok házassági pereiben a világi törvényszékek az illetékesek.

Érvei röviden ezek:

Az 1868. 48. t. cz. csak azt az anyagi. elvet állítja fel, hogy mindegyik félre nézve saját hitelvei alapján, saját illetékes bírósága járjon el. Részletes illetékességi szabályokat az 1868. 54. t.-cz. 22. 36. § ai tartalmaznak, melyek szerint a szűkebb értelemben vett Magyarországon lakó unitáriusok válóperei --- mivel itt rendezett unitárius egyházi bíróságok nem léteznek --- azon törvényszék illetőségéhez tartoznak, melynek területén a házas feleknek állandó és utolsó együttlákásuk volt. Az unio foganatosításáról szóló törvény az unitáriusok erdélyi egyházi bíróságainak területi hatáskörét a szoros értelemben vett Magyarországra nem terjesztette ki, hanem csak a régi Erdélyre és a Partiumra tartotta fenn. Az unitáriusok a szoros értelemben vett Magyarország területét egyházi bíróságaik hatáskörébe önkényesen be nem vonhatják. Az unitárius házassági perrendtartás sem királyi, sem kormányi jóváhagyást nem nyert s mint országos törvénynyel ellenkező, nem érvényes. Nem birhatnak az unitáriusok több joggal, mint a protestansok, kik Magyarországon az 1791 26. t.-cz. 11. §-a értelmében csak kir. jóváhagyás, az 1869. 4. t.-cz. 21 §-a szerint pedig csak tör-

vényhozási megerősítés és jóváhagyás mellett állithatnának fel egyházi bíróságokat vagy terjeszthetnék ki erdélyi bíróságaik illetőségét Magyarországra.

Azt is megemlíti, hogy a budapesti kir. ítélőtábla és a kir. Curia e kérdésben ellentétes határozatokat hoztak s reméli, hogy a kir. Curia a vitás kérdést döntvénynyel oldja meg s ki fogja mondani, hogy a Magyarországon lakó unitáriusokra nézve bárminő válóper esetében a kir. törvényszékek, az erdélyi részekben lakókra nézve pedig az odavaló egyházi bíróságok illetékesek.

E támadásra Kőváry Mihály kolozsvári ügyvéd, egyházi tanácsosunk, az említett lap 35. számában felelt.

Czikke elején elmondja, hogy az unitáriusokat az „erdélyi házasságok“-ért ok nélkül támadják meg, s könnyelmű és törvényellenes eljárással alaptalanul vádolják. A házassági jog terén uralgó zűrzavar oka a különböző hitfelekezeteknek egymással ellenkező jogszabályaiban s az eljárási szabályok különféleségében keresendő. A létező bajt ily megoldalu támadással orvosolni nem lehet.

Azután áttér dr. D. S. érveinek czáfolására. Kimutatja, hogy az 1868. 48. t.-cz. és 1868. 54. t.-cz. 22. 36. §§-ai összevetése a dr. D. S. nézetének helyességét nem támogatja. Az idézett törvénycikkek egymással ellentétben nincsenek, sőt egymást kiegészítik; egyikök sem rendel, hogy az unitáriusok szoros értelemben vett Magyarországon lakó hiveire nézve váló-ügyekben a világi törvényszékek legyenek illetékesek; ellenkezőleg; az 1868. 48. t.-cz. 2. §-a mig a két evangélikus egyház erdélyi és magyarországi hiveit megkülönbözteti s elébbieket a jelenleg fennálló egyházi, utóbbiakat pedig a világi tvszékekhez útasítja, az unitáriusokra nézve általában, minden megkülönböztetés nélkül az egyházi törvényszékeket mondja illetékes bíráknak; az 1868. 54. t. cz. 36. §-a sem szól D. S. mellett, mert az unitáriusok egyházi bíróságai rendezve vannak s így az abban említett feltétel, melytől a világi törvényszékek illetősége alá tartozás függővé tétetett, nem következett be. E törvények általános szabályul azt állították fel, hogy házassági válóperekben egyházi bíróságok legyenek illetékesek s a magyarországi evangélikusokat csak kivételesen rendelték a polgári bíróságok illetékesége alá. Részletesen fejtegeti az okokat, melyek e kivételt szükségessé tették. Az 1868. 43. t.-cz. 14. §-a sértetlenül fentartotta Erdély mindazon törvényeit, melyek az erdélyi területen és a Partiumban a bevett vallásfelekezetek, egyházak és egyházi hatóságok vallás-gyakorlati s önkormányzati szabadságát s illetőleg hatáskörét biztosítják, az 1868: 20 t. cz. pedig az unitárius vallást a szűkebb értelemben vett

Magyarországra nézve is törvényes bevett vallásnak nyilvánította. Az unitáriusok tehát autonomiájokat ma is, mint régen, szabadon gyakorolhatják, ebből folyólag házassági perrendtartást alkothatnak, abban egyházi bíróságaik alaki illetékességét, melyet az állami törvények érintetlenül hagytak, királyi vagy kormányi jóváhagyás nélkül megállapíthatják; a magyar korona területén bárhol új egyház községet alakíthatnak, ezeket közigazgatási és törvénykezési tekintetben a központi egyház körébe beoszthatják. Az evangélikus hitfelekezetekre hivatkozni nem lehet, mivel ezeknek különböző autonomiával bíró több egyházkerületük, ellenben az unitáriusoknak a magyar korona egész területére nézve csak egy püspökük s ugyanazon autonomiájuk van s az 1868. 48. t. cz. 2 §-a, mely a magyarországi protestánsokat házassági ügyekben a világi törvényszékek illetékessége alá rendeli, az unitáriusok tekintetében korlátozó intézkedést nem tartalmaz.

A kir. curia döntvényével e kérdés nem lenne megoldva. Itt nem polgári ügyben kir. bíróságok között támadt illetékességi összeütközés forog fenn, mely felett a kir. Curia kötelezőleg határozhat. Jelen esetben törvényesen bevett hitfelekezet autonomiájáról, s ebből folyó bírósági jogáról van szó; s az ebbe ütköző kir. Curiai döntvény érvényességét az unitárius vallásközönség el nem ismerné.

Dr. D. S. e cikkekre nem felelt. E helyett a 36. számban közzétett Sztehlo Kornélnak egy ezen kérdést tárgyozó felfolyamodása, melyben többi közt az állittatik, hogy az unitáriusok a válókokat illetőleg korlátot nem ismerő szabadosságot tartanak szem előtt; a lefizetett díj nagyságához mérten rövidebb vagy hosszabb idő alatt csaknem minden esetben helyet adnak a házasság felbontása iránti kérelemnek; a magyar honosság kimutatását csak az újabb gyakorlat követeli meg; a Hprdts 78. §. eseteiben az unitárius egyházi bíróság az áttért pusztá felyamodására a lelkészi és birói békéltetés, sőt a másik házasság felbontása és értesítése nélkül felbontja a házasságot.

Ezekkel szemben Kőváry Mihály ügyvéd a 39. számban azt feleli, hogy az unitárius házassági törvények s ezek kútfejei: a „Disciplina ecclesiastica in usum Ecclesiarum unitariarum in Transylvania dispersarum conscripta. Claudiopoli anno 1694.“ „Summa universae theologiae Christianae secundum unitarios. Claudiopoli 1787.“ „Manuductio ad consuetum Causarum fori Ecclesiastici Processum“ stb. Szt. K. előtt, úgy látszik, ismeretlenek. Fel sem tehető, hogy az unitáriusok az elválás jogát évszázakon át anyagi házassági jog nélkül gyakorolták. Szt. K.-nak a válókok korlátlanágát concret esettel kellett volna igazolnia. Válókok az unitárius egyházi törvények szerint: a házasságtörés (Summa universae III. r. XI. cap.

27. s köv. §. Manuctio VII. cap. 47. stb. §.), a házassági tartozás megtagadása (Mikó, Házasságtan 34 §.), a hűtlen elhagyás Manuctio VII. cap. 52. stb. §.), a házastárs élete ellen való törés (Manuctio VII. 56. §.), a magtalanság szándékos eszközlése (Mikó II. t. 41. §.), az engesztelhetetlen gyűlölség (Mikó II. t. 43—46 §.).

Igaz, hogy az egyházi bíróságok üléseikért díjakat vesznek. De hát díjt fizettetnek az erdélyi reformatus és ágosthai hitvallásu egyházi-bíróságok is és megfizetteti az ítéltohozatal díját az állam is bélyegilletékben. Az unitáriusoknál a díjfizetés egyébiránt nem mai találmány. Gyakorlatban volt a díjvétel ősidőktől fogva és pedig jogosan, mert az egyházi bírák nem mindenütt laknak egy helyen, nem élveznek akkora jóvedelmet, hogy sajátjaikból utazási és egyéb kiadásokat fedezhessenek. A legelső díjszabály az 1626. éven kezdődő főtanácsi jegyzőkönyv elején van összeállítva, az 1687-ben Sároson tartott zsinat meghatározza, hogy törvénytelen díjakat venni nem szabad; később a díjakat ismét szabályozták, bővítették (Manuctio VIII. Cap. kolozsvári főtanács 1773. D.-szt.-mártoni zsinat 1820) s most az egyházi főtanács 57—1881. számu végzésével megállapított díjak vannak érvényben. Ezek a rendes vagy rendkívüli ülésekhez képest nagyobbak vagy kisebbek. Évenként csekély díj mellett többször tartatik rendes ülés, a ki azt nem akarja bevárni, hanem egyetlen ügyét rendkívüli ülésben kívánja elintéztetni, a nagyobb díj fizetés miatt nem panaszkodhatik, mert volenti non fit iniuria.

A magyar honosság kimutatása nemcsak újabb időben követeltetik meg. Jelöljön meg Szt. K. vagy egy oly esetet, melyben az unitáriusoknál nem magyar honpolgár elválasztatott. Holott ez megtörténhetett épp azzal a joggal, melylyel külföldi bíróságok a külföldön lakó magyar állampolgár perét elintézik s a melylyel a róm. kath. szentszékek és az erdélyi ev. ref. egyh. bíróságok a kerületökben lakó s még nem honosított külföldiek válóügyeiben bíraskodnak.

A per viam instantiae indított eljárás ellen intézett támadással szemben idézi a Hprdts 78. §. szövegét, mely szerint előzőleg pernek kellett lefolynia s ekép az 1868. 48. t. cz.-ken kifejezett elvnek elég van téve azzal, hogy a korábbi perben az egyik, e későbbi perben pedig a másik fél nyert ítéletet. S ha tehát az ily eljárást pernek kellett megelőznie, annak rendjén a békéltetést meg kellett kísértetni, tárgyalást kellett tartani s a feleket ki kellett hallgatni; minélfogva felesleges és czéltalan újból megidézni a nem unitárius felet, ki az unitárius féltől esetleg véglegesen el van választva, védelmét a lejárt perben előadta s az unitárius egyházi bíróság előtt — melynek ítélete rá nézve úgy sem kötelező — megjelenni nem is tartozik.

Idejáru! még, hogy a beterjesztett ítélet alapján az unitárius félre nézve a kötelékfelbontás csak akkor mondatik ki, ha kérésében oly való okot hoz fel és bizonyít be, mely az unitárius egyh. törvények szerint a házasság felbontására elegendő.

Szthlo Kornél a 40. számban válaszol „Kőváry Mihály ügyvéd ur az unitáriusok házassági biráskodásának ezen lelkes védője“ fennebb kivonatilag közlött cikkére. Köszönettel tartozunk — írja — Kőváry urnak, hogy megismerteti velünk azon forrásokat, a melyekben az unitáriusok házassági joga szabályozva van. Tehát csakugyan léteznek valahol ezen kuffók, melyeket könyvtárakban és könyvkereskedésekben oly soká hiába kerestem s melyekről még Stein János kolozsvári könyvkereskedő és e téren első auctoritás sem bir tudomással.“

A helyett, hogy vádja támogatására concret esetekre maga hivatkoznék, K. M.-t szólítja fel, hogy jelöljön meg egyetlen esetet, melyben az unitáriusok valakit a keresettel elutasítottak, ha a rendkívüli székezésért a díjakat megfizette.

Annak igazolására, hogy nem-magyar honpolgár is elválasztatott, utal S. H. esetére.

Az egyoldalú folyamodásos válóper védelmére felhozottak czáfolatába nem bocsátkozik; „mert — a mint mondja — Kőváry kartárs urat eddigi cikkei után sokkal alaposabb jogásznak tartja, mintsem hogy fel nem tételezné róla, miszerint ő a házasság felbontása és az ágy- és asztaltóli elválasztás közt különbséget tenni nem tudna.“

Kőváry Mihály a 42. számban nem egy, hanem több esetet jelöl ki, melyekben a felek keresetökkel elutasítottak, ámbár az ülésekért rendkívüli díjakat fizettek.

Kimutatja, hogy a Szthlo K. által említett S. H. válóperét az unitáriusoknál mint magyar állampolgár tette folyamatba.

Végül példát hoz fel arra, hogy a kath. szentszék oly ügyben, melyben már egyszer ágy- és asztaltól elválasztó ítéletet hozott, a házasság végleges felbontása iránt beadott új keresetet a korábbi ítéletre hivatkozással mint tárgytalant elutasította.

A m. kir. Curia Szthlo Kornélnak a „Jogt. Közl.“ 56-ik számában megjelent felfolyamodása alapján az itt tárgyalt vitás kérdés elintézése végett folyó évi november 30-án csakugyan teljes ülést tartott, melyben az összes tanácsok, a bűnvádiak is, résztvettek. Hosszas és kimerítő tanácskozás után kimondatott s döntvényerőre emeltetett azon elv: hogy az erdélyi unitárius egyházi bíróságok hatásköre kiterjed házassági ügyekben a Királyhágón inneni részen lakó unitáriusokra is, mivel mindkét részen

lakók ugyanazon korona jogara alá tartozó alattvalók s ugyanazon egyháznak tagjai, kik között a házassági ügyekben különbséget tenni semmi alapos ok nem forog fenn.

A fentebbiekkel kapcsolatban meg kell említenünk, hogy Derzsi Károly budapesti unitárius lelkész atyánkfia abból az alkalomból, hogy a m. kir. Curia plenuma folyó évi november 30-ára összehivatott „Az unitárius válóperekbeni birói illetékesség kérdéséhez“ czimű tájékoztató iratot tett közzé, melyben az unitárius egyház álláspontját alapos tárgyismerettel tünteti fel. Az irat tartalmát végül eként összegezi :

„Bizonyos, hogy a válóügy az egyházak jogkörébe tartozik. Bizonyos, hogy csak a szűkebb magyarországi két evang. egyház hívei fellett lettek illetékesek a világi törvényszékek ideiglenesen a fenforgott szűkségből. Bizonyos, hogy az unitárius vallás feltétlenül nyilvánított bevett vallásnak a magyar korona országaiban, és ezáltal természetesen jogai is feltétlenül s teljes hatáskörben elismertettek. Bizonyos, hogy törvényeinkben a magyarországi és erdélyi unitárius között megkülönböztetés sehol elő nem fordul és hogy csak egy unitárius egyház van, egy püspökséggel, egy autonómiával és szervezettel egész Magyarországon. Bizonyos, hogy az unitárius egyh. bíróságok az összes hívekre nézve rendezve vannak, s hogy az egyház ezen törvénykezési jogának gyakorlását soha sehol a világi tvszékre nem bízta, s hogy ezzel függetlenül élt és él. Bizonyos, hogy e jog szabad és feltétlen gyakorolhatását a szentszékek s általában a világi bíróságok mindig elismerték, s ha tán ellenkezőleg cselekedtek — ez eljárás vagy ítélet az egyház által soha jogerősnek és illetékesnek el nem ismertett, hanem jogsérelemnek tartatott, s fogna tartatni ezután is, a törvények és önkormányzat jelenlegi állása szerint. Bizonyos, hogy az unitárius egyház ezen jogát ezután is gyakorolni fogja s e tekintetben nem ismer el más fellette álló forumot, mint az országos törvényhozást, mely a házasságügyet az egész országra s minden felekezetre általában szólnak esetleg rendezheti, s melynél ez esetben az unitárius egyház legkevésbé fog ellenzékeskedni. Bizonyos az is, hogy az esetleges sérelmek csak tévedésből és félreértésből, egyes ellenharczosoknál pedig, a mint látszik, felekezeti elfogultságból — ha nem ép féltékenységből és némi irigységből — történhetek, a mi elég fájdalmas dolog. Ezek után bizonyosra vesszük azt is, hogy a nagyméltóságu kir. Curia ösz-ülése a semmitőszéknek e kérdésben még 1878-ban (tehát első felmerüléskor) határozottan kifejtett, s a kir. Curia tanácsa által ujabban és ismételten elfoga-

dott és követett álláspontját fogja elfoglalni s a saját hatáskörében is érvényre emelni és kötelezővé tenni.“

Ugy is történt, a mint már említettük.

Hajós János ministeri tanácsos valóságos ministeri tanácsossá neveztetett ki. Szívünkéből örvendünk ez előléptetésen, mely a nagyérdemű férfit érte.

Kolozsvár monographiaját Jakab Elek akadémiai tag s folyóiratunk munkatársa bevégezte. A nagy mű kéziratát, mely a monographia II-ik és III-ik köteteit teszi, szerző maga személyesen hozta le Budapestről. Szabó Károly és Torma Károly egyetemi tanárok a legkedvezőbb bírálatot irták a munka felől. Jakab Eleknek a városi bizottsági gyűlés 5000 forint jutalmat szavazott meg, melyhez Sigmond Dezső országgyűlési képviselő — tekintve a mű nagy becsét — még 500 frttal járult. A jeles író tiszteletére bankett is volt, melyen számos pohárköszöntőt mondtak az ünnepeltre. Reméljük, hogy az érdekes művet a tanács minél előbb ki fogja nyomatni.

Kegyeleles ünnepély. Tisztelendő Szerkesztőség! Nov. hó 2-án lélekemelő kegyeleles emlék-ünnepélynek voltunk tanui; az 1849 Január 14-én Bálint Simon prefectségre alatt levő oláhtábor 53 aljárjai magyar férfit, nőt és gyermeket gyilkolt volt le, kiknek az éhes ebek által megmarczangolt tetemeit azután egy hétre a Tordáról kijött honvédek — az unitárius egyház czintermében levő Pápai-féle romladoszott sírbolt üregébe temették el. — Hogy közös sírjok a felejtéstől megmentessék, T. Dávid István ur, kinek édes atya is akkor legyilkoltatott, a felé egy emlékkövet állíttatott közelebről, e felirattal: „1849. Január 14-én, kegyetlenül legyilkolt 53 magyar vértanu szomorú emléke.“ Emeltette: Dávid István a legyilkolt Dávid Jakabnak fia. 1886.

A mint a lapokban is említve volt, a leleplezés iránt a róm. kath. ev. ref. és unitárius lelkészek általában abban állapodtak meg: hogy mindhárman közreműködnek, minthogy a legyilkoltak között vannak r. kath. ref. és unitáriusok.

De nem tudni, hogy mi okon a róm. kath. lelkész a közreműködéstől félre állott az ünnepély tartás előtti napon, e nyilatkozattal, hogy másnap (3-án) fog tartani engesztelő áldozatot a 49-ki vértanuk lelkiért. — Sokan úgy vélekedtek, hogy tán felsősége tiltotta meg a közreműködést. Bármiként történt itt ez az eljárás rossz hatást keltett.

A beszéd tartást is, miután más nem akadt t. Siménfalvi lelkész ur vállalta el.

10 óraker az unitárius templom a hallgatósággal zsufolásig megtelt. A polgári dalkör „Te benned biztunk eleitől fogva“ éneke után, a fekete takaróval bevont szószékbe lépett unitárius lelkész S. Gy. s mondott az ünnepély komolyságához illő alkalmi imát. (Az ima fennebb közölve. Szerk.) Annak végeztével S. Gy. és Bornemiszsa Károly vezetése alatt kivonultunk a közös sirhoz, mely csakhamar több százra menő sokasággal lett körülvéve. — Az emlékkő lepelletfedve, mellette egy 48-beli agg honvéd a gyászfátyolozott nemzeti zászlót tartotta, egyfelől a polg. dalkör, másfelől az ünnepély szónokai, s megettök a legyilkoltak gyermekei, unokái, rokonai és sok mások, kik a kegyelet adóját leróni jöttek össze. Eljött a távolból Pálfi Sámuel bányatanácsos s kolozsvári tekintélyes polgár, Deák József, hogy a gyermeki hálás kegyelet adóját lefizesseék, Kremnyiszki bánya-igazgató Verespatakról, Koncz honvéd százados Nagy-Enyedről, a kir. járásbiróság és szolgabiróság összes személyzete, a körjegyzők, a róm. kath. lelkész, az itteni és a vidéki oláh papság sat.

A polgári dalkör éneke után felemelkedett S. György lelkész s rövid, de megindító előbeszédet tartott, mire a lepel az emlékkőről elvonatván, következett az emlékkő és a sir megkoszoruzása; az emlékkőre tétetett Déák József értékes koszoruja. A sir pedig a kegyeletes utódoknak a természet virágaiból font koszorúival teljesen befedetett.

Szónok — rövid összehasonlítást tett az 1848 és 1849. eseményei közt, azután így szólott: nem tartozván mostani ünnepélyünkhöz e két év eseményeinek részletezése, hanem az 1849. január 14—15. napok itt történt, szomorú eseményeinek előadása, azok elbeszéléséből, kik a gyilkolás pusztításaiból csudálatosképen megszabadultak (u. m. néhai Ferenczi József és János, Szabó József, Trinká István és még most is élők: Szolga József, Váradi Márton sat.) ily formán folytatta:

Mig 1849. január első napjaiban a 11. szál honvéd Jára védelmére itt tartózkodott, azalatt Bálint S. táborával, a szomszédos oláh falukban ólálkodott; de e honvédek is bevonattak jan. 12-én Tordára. Ezt tudva Bálint, legkisebb ellentállás nélkül lepte meg seregével falunkat. A távozó honvédekkel sokan menekültek; de sokat Pálfi József unitárius pap lebeszélése honn marasztott. Mert erősen bizott a vezérben, ki vel azelőtti években Verespatakon együtt paposkodván, baráti viszonyban volt vele.

De szomoruan csalódott s mások is utánna!.. A béke jelvényével fogadta őket Pálfi József és környezete, mindhiába! — Ő, a ref. pap, s még mintegy 13-an azonnal le lettek tartóztatva s bezárattak — mint siralomházba — az unitárius templomba, s aztán megkezdődött a gyil-

kolás, a kit hol értek, utcán és mezőn — míg nem az éj sötéte megszüntette azt. — A templomba zártak másnap reggel rendre kivezettetésén a legkegyetlenebb módon legyilkoltattak. — Amaz éjszakai kínos gyötrelmet, mit az utczai gyilkolás behatolt zaja keltett a dermesztő éjszakában a bezártakban, leirni nem kíséri — szónok, mert — ugymond: azt szavakban kifejezni lehetetlen! . . Felemlítette, hogy a templomba zártak közül, ama borzalmas éjszakán, egy Udvarnoki nevű székely épen és szerencsésen, s csudálatosképen mégis megszabadult — s még azután végig harcolta a szabadságharcot. — A templom fedélzetén rést nyitott s onnan a támfal fedélzetre ugrott s erről a földre. Az életben maradtak egyrésze — futásban Torda felé menekült, a más részét az itteni és szomszédfalusi oláhok saját ruhájokba öltöztetve, mentették meg. S a kiket ily módon megkimélt a halál, lettek vagyontalan földönfutók, mert a midőn a vérengző sokaság nem talált kit gyilkolhasson, megkezdte a rablást s pusztítást.

Az itteni és szomszéd falvak oláh lakói hogy az említett módon sokak életét megmentették, hálás elismerésünkre méltók. De sajnós, hogy itt is volt kivétel; egy most is élő oláh a hozzá menekülő Fehérvári Józsefnét oltalom helyett, agyonverte. E kifejezésre mintegy varázsütésre minden tekintet önkéntelenül is hivatalnok fiának arczvonásaira irányult, mintha leolvasni akarta volna, hogy a fiu hordozhatja-e a szülő vétkét!

Felolvasta a legyilkoltak nevét. Ezek után zárbeszédében hálát mondott, hogy amaz időszak félelmei és zaklatásai megszűntek, s hogy jelenben a béke idejét éljük. — Egy ének elhangzása után a ref. lelkész megható zárímát mondván, véget ért a vértanuk emlékkövének leleplezési ünnepélye. (—t.)

Udvarhelykörből. T. szerkesztőség! Az udvarhelyi unitárius egyházkörnek Városfalván dec. 2-án tartott rendes közgyűlése tárgyairól és lefolyásáról kívánok egyetmást röviden elmondani.

Éz is érdekes vala, mint a megelőző esperes-választó közgyűlés. A köri jegyzői szék ugyanis t. Darkó Sándornak esperessé választásával és e hivatalában az E. Főtanács által ez évi aug. 29-én lett megerősítésével s egyidejű felesketésével tényleg üresedésbe jővén, jegyző vala választandó. A közgyűlés tehát t. Sándor Ferencz közügyigazgató és t. László Domokos hivatalára nézve idősebb felügyelő gondnok előlülése és t. Gyöngyösi István lemondott esperes ad hoc jegyzősége mellett nevezett gondnok hathatós megnyitó beszédével kezdetét vévén, a Darkó Sándor beiktatása és elnöki székének lelkes beszéddel lett elfoglalása után, mire az ideiglenes elnöki székről lelépett Sándor Ferencz a közgyűlés nevében, szokott szerénységgel magvasan válaszolt, azonnal a jegyzőválasz-

táshoz látott. Általános megnyugvással és örömmel lón fogadva a szavazatszedő bizottság előterjesztése, melynek alapján t. Kisgyörgy Sándor kénosi és udvarhelyi pap lón megválasztottnak kijelentve 31 szóval, az Egyed Ferencz szentpáli papra esett 11 és mások között megoszlott néhány szavazattal szemben.

Kisgyörgy e nem várt körülmény által szült meghatottság és meglepetés édes borától részegülten, az ifjui igaz, fokról-fokra emelkedő hév által az általános lelkesedés pontjáig engedte magát ragadtatni rögtönzött székfoglaló beszédében. Erre újra választás következett. Kisgyörgy egyházi ügyvéd-társaitól búcsut vevén, helyére ifj. Máté Sándor h. ujfalvi papot hívá meg csaknem az összes szavazat. Szabályrendelet értelmében a nyugdíj kiosztása és más kapcsolatos ügyek intézésére bizottság lón kiküldve.

Érdekes vita kezdődött vala, midőn egy hang Bedő Lajos nyugalomba vonult recsenyédi pap eltávozásával az egyik székbírói széket üresedésbe jöttek óhajtván tekinteni, azt is azonnal betöltendőnek nyilvánítá. Egy másik hang a mellett emelkedék, hogy a lemondott esperes bíró, új választás tehát nem szükséges, sőt törvényellenes. A dolog lényege pedig az, hogy a lemondott esperesnek jegyzői széke, midőn erről arra választatott, minden különös lemondás nélkül is üresedésbe jöttek lón nyilvánítva és helyére mást választottak. Most az egy bírói szóval járó esperességről lemondván, eo ipso lemondott az elnöki bíróságról is, s helyét tényleg az új esperes foglalta el. Így a lemondott esperes bírónak éppen úgy nem tekinthető, mintha Bedő Lajos nem távozott volna el. Egy egészen más egyén által üresen hagyott széket olyan, ki saját székét hagyta el, csakugy, minden jogi cselekmény nélkül nem foglalhat el. Ez azonban nem azt teszi, hogy a lemondott esperes, ha még nem fáradt és nem unt belé a közmunkába, bírónak beválasztható ne lenne. Ezen kényessé válandott kérdés megoldását az elnökség ajánlatára a közgyűlés, nagyon helyesen, elhalasztotta. Az udvarhelyi ekklezsiának a vizsgálószék által pár évi szünetelés után újra leendő kitogatása üdvös megállapodás.

Más folyó ügyeken kívül megemlítek egy nagy horderejűnek látszó indítványt, mely erős indokolásánál fogva általános érdeklődést keltett. Ez azt ajánlá, hogy szerkesztessenek alkalmas tan- és vezérkönyvek az elemi vallástanításhoz tanulók és tanítók kezeibe; szerkesztessenek imakönyvek a papság, s a szép nem számára hasonlóan házi használatra a meglevők mellé, s végül adassék ki egy egyházjogi tankönyv, melyből alkotmányunk s általában közigazgatásunk egész rendszere, fegyelmi törvényeink és eljárásunk, valamint házassági törvényeink anyagi és alaki

része is áttekinthetők legyenek Ezek ügyében egy az E. K. Tanácshoz intézendő felterjesztés szerkesztése határozottatott el, kérendő, hogy gondoskodjék alkalmas módokról és eszközökről arra nézve, hogy a jelzett nemekben irodalmi színvonalon álló, a közszükségnek megfelelő, s illetve költői műbecsű könyvek adassanak ki minél előbb. E mellett a határozat az lett, hogy az e végre kiküldött bizottság által szerkesztendő felterjesztés egyidejűleg küldessék meg pártolás végett a társ-egyházköröknek s a püspöki vizsgálat alatt levő ekkleziáknak is.

Volt alkalmunk a felterjesztést átolvasni. Valóban figyelmet érdemlő. Az intéző körök nagy szolgálatot tehetnek az egyház egyetemének, ha a létesítéstől fáradságot, időt és költséget nem fognak sajnálni. Az udvarhelyi egyházkört csak dicséret illetheti a meleg felkarolásért, illetve kezdeményezésért, mindamelllett is, hogy a Dávid Ferencz-egylet közelebről valami ilyenforma felett már beszélgetett. Említett felterjesztés a szükségét megdöbentő s a valónak teljesen megfelelő szinnekkel rajzolja, s kiviteli módokat is említ meg. Általában ezen kérdés mozgásba kell hogy hozza a tanári és tanítói kart, egyházköröket, nevelés-oktatásügyi bizottságot, általában az arra hivatottakat.

A délután 2¹/₂ órakor kezdődött ebédnél tanulságos, lelkesítő, sokféle kérdést érdekesen vitató és szinelő pohárköszöntők hangzottak el. Fialat felügyelő-gondnokaink és még visszahuzódó természetű korosabb papjaink, s beszélni nem szokott világi képviselőink is hatásos beszélőknek bizonyultak. Eszmék és szebbnél-szebb gondolatok ezrével termettek. Mindvégig jó hangulat uralkodott. Az al-papiszék még késő este is ülésezett.

Nekem a régi jó idők is eszembe jutottak. Specifíce említeni azonban nem vala elég bátorságom, s az idő sem engedte. Eszembe jutott az a 18—25 évvel ezelőtti idő, mikor a vizsgálószerk megjelenése minden ekkleziában valóságos ünnep volt; mikor a canonicus kérdésekre nagyot adtak; mikor a boldogult öreg esperes a lelki életet is számba vette; mikor az ilyen közgyűlések alkalmával ünnepi szónokok prédikáltak stb. Ma, fájdalom, nem érünk rá az effélékre! A tüzet engedjük hamvadozni, nem élesztjük, nem igyekezünk fentartani, s mégis panaszo-lunk a folyton apadó meleg és fokozódó hidegség miatt! . . Furesa!

Meglátjuk, hogy körünknek fiatal, lelkes felügyelő-gondnokai, fiatal esperese és jegyzője, s annyi lelkes papja minő módot talál és fogantosít a vallásosság ébrentartása érdekében. Epedve várjuk! Isten segélje e kis Sion férfiai és óvja meg a babyloni szomorú fűzekről való bús dalolástól! Ennek okát szüntesse meg! . .

(Isten segélje, azt kívánjuk mi is levelezőnkkel, kinek óhajait tel-

jes mértékben osztjuk és azoknak teljeseését az új tisztikar buzgóságától reméljük is. T. levelezőnk fogadja köszönetünket érdekes tudósításáért és jövőre is kérjük, hogy a mikor csak alkalma leend, legyen szíves hasonló tudósításokkal megörvendeztetni. Szerk.)

Az amerikai unitáriusok s más szabadelvű keresztények nemzeti conferentiája, melyet szeptemberben tartottak Saratogában egyike volt a legérdekesebbeknek. Minthogy 25,000-en lehettek. Angliából dr. Smith Vance jeles pap s Frettwell János szintén jelen voltak. A conferentián Miller S. P. legfőbb ítélőszéki bíró elnökölt. Az egyházi beszéd s gyakorlati felolvasások nagy hatást gyakoroltak a nagy közönségre. Ez alkalommal jelentették be a Channing Hall elkészülését, melyet jun. 24-én nyitottak meg. Ezelőtt három évvel kedették volt meg az aláírást a bostoni unitárius Clubban (világiak) s ime a 204,000 dollárba került monumentális épület át van adva a közhasználatnak. Nagy óvatíóban részesült Pratt Enoch kereskedő, ki Baltimorban 1,145,833 dollárt adott egy nyilvános könyvtár felállítására. Tilden lelkész szavai szerint az unitarizmus soha sem volt kedvezőbb helyzetben és virágzóbb állapotban, mint jelenleg.

A Dávid Ferencz Egylet második felolvasó gyűlését f. évi dec. 12-én tartotta meg a főtanoda dísztermében, szép számú nő- és férfiközönség előtt. Az első felolvasást dr. Brassai Sámuel veterán tudósunk tartotta a Hitről, az ő ismert nagytudományosságával; a másodikat Kovács János igazg. tanár a Vasárnap megneveléséről Angliában és Amerikában.

A marosköri Dávid Ferencz főkegyelet f. évi dec. 7-én Vadadban tartotta gyűlését, melyet Kelemen Albert esperes határos beszéddel nyitott meg. Felolvasásokat tartottak: Ürmösi Kálmán szent-gericzei lelkész, a következő tárgyról: Az ekklézsiák övetés megmaradhat-e a mi egyházunkban? Nagy János ny.-gálfalvi lelkész: A világiak szerepléséről az egyház különböző szakáiban; Rédiger Géza szabédi lelkész, a VI-ik soltárt mutatta be, Győrfi Lajos kaáli lelkész pedig: „Tüzes máglya börtönfalak“ című, saját költeményét szavalta el. A világi részről elnöknek megválasztották Szentiványi Gyula kir. tábl. birói tanácselnököt.

A kepe megváltásról Ugron Gábor országgy. képviselő az „Ellenzék“ dec. 4-iki számában egy figyelemreméltó indítványt közöl. Örvenvendünk, hogy a világi férfiak is komolyan kezdenek foglalkozni az egyházak létfenntartási kérdéseivel. Az indítvány tárgyalásába most nem bocsátkozunk, de közöljük azt egész terjedelmében és felhívjuk rá a figyelmet: „Most kölcsönök adnak községeknek, törvényhatóságoknak, váro-

soknak, vasutaknak, ármentesítő társulatoknak jelzálog nélkül a pótadó, az útmunka, az érdekeltségi hozzájárulás alapján, mert a törvény jogot ad a pótadó, a közmunkaváltság, az ármentesítési járulékok szedésére, s mert ezek behajthatnak közigazgatásilag. A jelzalogot pótolja a törvény és a közigazgatási behajtás. A képét adni kötelesek a hívők törvényrendeleten, ősi szokásjog alagján és behajthatnak a hol kell közigazgatásilag, az egyházi hivatal megkeresésére, tehát ugyanazon alapja, behajtása van meg, mint a többi jelzálog nélküli törlesztő kölcsönöknek.

Alapja ugyanaz, de alakja nem az; mert a hitelintézet pénzt akar és nem gabonát. Igaz, de a közmunkát terhelő kölcsönöket sem adták ám a kavicsra és a kapás napszámra, hanem annak egyenértékére, az évi megváltás pénzüsszegére.

A képét természetbeli szolgálmányból készpénzszolgálmánynyá kell változtatni és annak minden öt forintja a kepe megváltásnak 100 frtját fogja tenni, miáltal az évi járulék és a tőke már adva van; a járulék, melyet kapna a hitelező bank és a tőke, mely illeti a papot, a tanítót, a kántort.

A kölcsön 6⁰/₀-kal 42 év alatt törleszthető és csak 5⁰/₀ van az előbbi számításban megadva. A hatodik százalék előállításán fordul meg a kölcsönügylet sikere, melyet adhat a község birtokai, javadalmi jövedelméből és szükség esetén pótadó utján is, s adhat a birtokosság, tagosítás, arányosítás rendén e célra kijelölt birtok, vagy jövedelem képében, a mint ezt a helyi körülmények helyesebbnek mutatják. E pontban felléphetnének szükség esetén segélyezőleg az egyházi hatóságok alapjai, mint a vallásalap, Baldácsi-alap.

A kölcsön 42 éves; a kepe értékösszege pedig 10 év alatt is sokat változik és pénzintézet, ha nem kér a többletből, nem is fogadhat el kevesebbet, tehát az évi járulékot biztosítva akarja látni. A biztosíték lehetne az, hogy az egyházközség kötelezi a kepefizetők apadása esetén a hiányzó összeget felosztani tagjai között, vagy a politikai község vállal az évi járulék esetleges kiegészítése iránt kezességet.

A vármegyék kellene hogy statumokat alkossanak a kepe vagy egyenértéke és más egyházi szolgálmányok behajtásáról, hogy a pénzintézetek a közigazgatási behajtás biztosítékát megkaphassák. Az egyházközségek a kepeének évi pénzfizetésre való átváltoztatását kellene hogy megkezdjék. Ha e kettő megvan, a hitel is létezik, melynek alapján a pénzt én is, más is megszerezheti és ezáltal községenként kezdett vette a papiállás felemelése, rögtöni függetlenítése, a nép egy nagy terhének 42 év multával bekövetkező megszüntetése, a mi nemcsak a kepeének megváltása, hanem megváltása a népnek is.“

Sepsikörispatakrá a f. év tavaszán elhunyt jeles lelkész Török Sándor helyébe, miután az eklézsia a legutóbb megejtett választáskor papjelöltre szavazott, a főt. püspök ur Deák Miklós papjelöltet nevezte ki, kitől épp jelen számunkban egy tanulmányt közlünk. Az eklézsia ünnepélyesen fogadta ifju lelkészét. Azonban, mint a napilapok hozták, uj helyének elfoglalása nem történt minden incidens nélkül, mert az első éjszaka a csürét felgyújtották. Az ifju lelkész oda akarta hagyni az eklézsiát; de a tekintélyesebb hivek tüntető fellépése következtében mégis maradt. A vizsgálat az eset felderítésére folyamatban van. Az uj lelkészben, reméljük, hogy háromszéki körünk egy buzgó, tevékeny tagot fog nyerni s neki erőt kívánunk, hogy az lehessen.

Szász Domokos ev. ref. püspök javaslata. Az E. M. K. E. felszólította volt az illető magyar egyházak püspökeit azoknak az egyházközségeknek és iskoláknak a megjelölésére, melyek a közművelődési egyesülettől, szegénységüknél és exponált helyzetüknél fogva segílyt igényelhetnének. Tudvalevőleg legtöbb ilyen egyházközsége a reformátusoknak van. Mikor püspökjük az összegyűjtött adatokon végig tekintett, sötét képet látott maga előtt s roppant anyagi erőt igénylő feladatok nagyságával találta magát szemben. Csak egy cseppnek tünt fel, a mit a közművelődési egyesület a jövő évre rendelkezése alatt álló 10—15 ezer forintból az ő szenvedő egyházainak juttathat. És a helyzet benne egy oly mentő gondolatot szült, melynek nagyszerűségét és messzekiható erejét el kell ismerni. A közművelődési egyesület f. évi dec. 12-ki gyűlésén azt jelentette bé, hogy „a ref. egyház hajlandó egyelőre 100—150,000 forintot, az egyesület által is szükségeseknek vélt összegekben, egyes községekben egyszer s mindenkorra szükséges építkezésekre, illetőleg tanítói és papi (körlelkészi) részben ujra szervezendő állomások javadalmának jobbitására, vagy megalapítására szükséges alaptőkék létrehozására fordítani; sőt hajlandó arra is, hogy a formaszzerű szerződésben megállapítandó időtartama alatt, kerek számban, 30 évig, saját költségvetését a jelzett összeg $1\frac{1}{2}\%$ -ával évről-évre megterheli, a mely összegből kamatos kamataival számítva, a beruházásokra most fordítandó tőkék restituáltatnak s az egyes állomások dotatiójának állandó biztosítására szükséges alaptőkék létrejönnek. Ezekkel szemben a ref. egyház az egyesülettől kívánja azt, hogy az egyház által az egyesület céljaira át-bocsátandó összegnek megfelelő értéket állampapirokban, esetleg jelzálogi biztosíték útján, kössön le a szerződés időtartamára oly megszorítással, hogy az érték alapállaga meg nem esonkitható s annak 5% jövedelme évről-évre az egyház központi pénztárába beszolgáltatandó “ — A választmány lelkesen fogadta az indítványt és elhatározta, hogy a

többi egyházak is kéressenek föl a csatlakozásra. S mi azt hisszük, hogy ezzel nem is fognak késni, s mindenik a maga szükségéhez és erejéhez képest részt vesz az építés munkájában. Felekezeti feltékenységről szó sincs, de ok se legyen arra, mert ez a fő dolog, a mikor egy nagy célra közösen akarunk munkálni.

Tanodáink segélyezéséről. Támaszkodva az 1883. évi XXX-ik törvényre, egyh. főtanácsunk még a mult 1885-ik évben kérte a közoktatásügyi miniszterhez tett feliratban a kolozsvári fő- és kereszturi közéletanodánk állami segélyezését. A felirat bő ismertetést nyújtott nevezett tanodáink multjáról, jelen állásáról, a küzdelmekről, melyek közt elődeinknek az iskolákat fentartani, olykor megmenteniök kellett, és a jelen szükségletekről, melyek közt a hazai közmivelődsnek szolgálunk. Erre a ministertől idei május hóban azon választ kapta egyh. tanácsunk, hogy kolozsvári főtanodánk állami fontosságát elismeri, kész azt állami segélyben is részesíteni, ellenben a kereszturi iskola állami fontosságát el nem ismerheti, következőleg annak segélyt nem is ad. Idei főtanácsunk megköszönvén a kolozsvári főtanodára irányult becses figyelmét, a miniszterhez ismételten felirt a kereszturi iskola érdekében.

Nem szükség olvasóinkat tájékozni, mily égető szükség nevezett tanodáinknak segélyezése. Köztudomásu dolog, hogy az unitárius tanárok vannak ez idő szerint az országban legcsekélyebb fizetéssel ellátva. Ezt a közoktatásügyi ministerium által kiadott jelentés is elismeri. A vallásközönségnek a fizetés javítás nem áll módjában, hogy az állam megadja-e a minister által kijátásba helyezett segélyt, az is bizonytalan. Tény az, hogy az 1887-ik évi államköltségvetésbe nemcsak hogy fel nem vétetett egyik tanodánk se, sőt a segélyezendők sorából is kihagyatott.

E mellőzésről értesülvén, egyh. képv. tanácsunk idei dec. 4-én küldöttség által kérte ismételten a közoktatási ministert a segélyadásra. A küldöttség élén Ferencz József püspökünkkel, főgondnok dr. Berde Áron, Hajós János ministeri tanácsos és isk. felügyelő gondnok, Gál Jenő, Daniel Gábor, Derzsi Károly, egyh. tanácsos urakból állott. A főt. püspök ur a miniszterelnöknél is kihallgatást nyerve iskoláink állapotáról részletes jelentést tett. Reméljük, hogy a kérdés kielégítő megoldást fog nyerni. Annyit örömmel látunk már is, hogy az országgyűlés pénzügyi bizottsága kolozsvári és kereszturi tanodáink esetleg segélyezését az államköltségvetésbe felvenni határozta.

Krisztus nem Isten, mivel körülbelől huszszor fordul elő az Isten, mint a Jézus Krisztus Istene. Negyvenszer van Jézus a szentírásban embernek nevezve. Hatvannyolcszor neveztetik Isten a Jézus Krisztus aty-

jának, tizenkilencszer nevezetik Jézus prófétának; nyolczvanszor az ember fiának; ötvenhatszor isten követének; százhuszszor isten fiának. Kilenczven helyen jó elő, hogy minden dicséret és imádság Istenhez intézendő. Négy száz ötvenszer van különös epitheton alkalmazva Istenre, melyek közül egyik sincs Krisztusra alkalmazva. Ezer háromszáz hely mutatja, hogy Isten teljesen különböző Lény, Jézus Krisztustól. A Krisztus istenségének tana, nemcsak kellő bizonyítékokban szükölködik, hanem annak a szentírás is ellene mond, a legvilágosabban és igen sok helyen. („Christian Life“.)

Illó-é keresztény embernek színházba járni? e tétel volt a vitatárgya az „Ifju emberek társulata“ gyűlésében Londonban, melyre Irving Henrik, hirneves színész a következőleg felelt: „Részemről csak azt mondhatom, hogy a színház a józaneszü és értelmes embereknek üdülési helye. Alig hiszem, hogy valami különbség legyen a kereszténység és a tisztességes multság között; vagy hogy illenék valamelyik keresztény embernek, hogy elátkozza a színházat, mivel vannak olyan darabok, melyek ellen neki kifogásai lehetnek. Legjobb commentár e tárgyban Luther Márton, ki azt mondja: „A keresztényeknek nem kell egészen felhagyni a vigjátékok megnézésével, mivel azokban néha-néha izléstelen dolgok (kifejezések) is fordulnak elő; ugyan ez indokból a bibliát sem lenne szabad olvasnunk.“ Én még soha se hallottam, hogy egy mivel ember a novella olvasást elítélte volna, mivel valamelyiknek a meséje kifogásolható. A színpad méltatása csak gyakorlat által szereshető meg, mely minket helyes ítéletre tanít.“ Irvingnek e feleletét az Inquirer a következő megjegyzésekkel kíséri: A felette vallásos emberek nagyon tévednek, midőn a színházat egészen elítélik a helyett, hogy reformálni igyekeznének. A drámai előadások iránt való szeretet az emberi természetben gyökeredzik; és a mi unalmas, egyhangu modern életünknek szüksége van olyan egészséges és felvidámító multságra, melyben a társadalom minden osztálya részt vehet. És így az olyan művészek, mint Irving s mások méltán megérdemlik a mi támogatásunkat s elismerésünket ama nemes törekvésekért, melyek által a drámai előadásokat magas színvonalra igyekeznek emelni.

A szerkesztőség postája.

J a k a b E l e k urnak Budapest. Becses cikkét köszönettel vettük s a jövő évi első füzetben lesz szerencsénk közreadni. K i s s M i h á l y urnak, Árkos. Az érdekes visszaemlékezést adni fogjuk.

Tisztelt d o l g o z ó t á r s a i n k nagybecsü támogatásukért fogadják hálas köszönetünket. Jövőre is kérjük szives közremunkálásukat.

OLVASÓINKHOZ.

Jelen füzettel a 21-ik évfolyamot zárjuk be. Mit mondjunk az új év alkalmából olvasóinknak? Jövőben is színvonalon akarjuk folyóiratunkat tartani. A Keresztény Magvetőt az unitáriusok folyóiratának mondják, s mi azt akarjuk, hogy az méltóan representáljon az egyházi irodalomban, de nem felekezetieskedéssel, hanem egyesítő, rokonszenvező irányban, a szabadelvű kereszténység álláspontján. Erre törekszünk, munkánk, fáradozásunk, valamint derék dolgozó társainkké e czélnak szentelve, e czélnak az egyházért, amelynek tagjai vagyunk, s a vallásügyeért, amelynek szolgálatában állunk. S erre kérjük továbbra is becses pártfogásukat.

Lelkésztársainkat pedig arra hívjuk fel, hogy folyóiratunk érdekében sziveskedjenek szellemi és anyagi támogatásukkal minél inkább közreműködni. A gyakorlati lelkészetre vonatkozó munkáknak ha a szükség kívánja, az eddiginél is nagyobb tért nyitunk. Kérjük, eszközöljék a folyóirat terjesztését és hassanak oda, hogy ne legyen egy unitárius pap s még egyháztanácsos se, ki a Keresztény Magvetőt ne járassa.

Olvasóink pártfogását ujjalag kérve, boldog új évet kívánunk.

A SZERKESZTŐSÉG.

ARANYKÖNYV.

ANGOL UNITÁRIUS TESTVÉREINK ÁLTAL LONDONBAN ÉPÍTETT „ESSEX HALL” KÖLTSÉGEIHEZ

f. évi aug. 12-ről 289—1886. számú felhívásomra hozzájárultak:

III. Közlemény.

Benedek Áron 5 frt. Pálfi Károly Sz.-Udvarhelyről 5 frt. Kedei ekklézsia hívei 5 frt. Kökösi ekklézsia 3 frt. Kálnoki ekk. 2 frt. Kőrispataki ekk. 3 frt 13 kr. Kissolyosi ekk. 10 frt. Kováts Mihály esp. 1 frt. Dombói ekk. belső emberei és hívei 11 frt. Derzsi János M.-Vásárhelyről 10 frt. Mikó Imre 15 frt. Kolozsvári ekk. 10 frt. Göncz Károly 1 frt. Gyöngyösi Dénes 1 frt. P. Horváth Gábor 50 frt. Megyelka József 10 frt. Schiller Imre 5 frt. Benczur István 5 frt. Benczur Istvánné 5 frt. Figura Dániel 2 frt. Özv. Bartha Lajosné Aczél Luiza 3 frt. Megyelka Lajos 1 frt. Kolofon Pál 3 frt. Számez Andrásné Kováts Juliánna 1 frt. Ajtay János 1 frt. Ravai ekk. 25 frt. Árkosi Dénes 2 frt. Hankó György 1 frt. Kecskés Izsák 1 frt. Nagy Dániel 1 frt. József Mihály 1 frt. H.-almási ekk. 10 frt. Sándor Lajos 1 frt. Gothárd Pál 1 frt. Alsójárái ekk. 2 frt 50 kr. Gábor Mihály 2 frt 50 kr. Pálfi Sándor 1 frt. Iszlai László 5 frt. Muzsnai József 1 frt. Boncza Imre 1 frt. Rédiger Árpád 1 frt. Sárdi József 3 frt. Sztmihályi ekk. 5 frt. Benczédi l. ekk. 2 frt. Kobátfalvi l. ekk. 3 frt. Török Sámuel 1 frt. Osváth Márton 1 frt. Jakab Gergely 1 frt. Miklós György 50 kr. H.-Karácsonyfalvi ekk. 5 frt. Nagy Sándor 1 frt. Barabás Dénes 1 frt. Derzsi József 50 kr. Siménfalvi Sándor 50 kr. Végh Mihály 50 kr. Pütkösti Gyula 30 kr. Saláti András 25 kr. Béla Pál 25 kr. Kálmán Ferencz 25 kr. Józsa András 25 kr. Béla (Gábor) József 25 kr. Csegezi László 1 frt. Simonfi Ferencz 50 kr. Id. Badóczy Gábor 25 kr. Pálfi Máté 50 kr. Csépi Mihály (Mártoné) 25 kr. Moldvay János 50 kr. Csegezi Gábor 30 kr. Balogh Sándor 25 kr. Barra József 40 kr. Kövendi ekk. 2 frt Gál Lajos 1 frt. Medeséri ekk. 5 frt. Derzsi ekk. 10 frt. Hatházi József 1 frt. Pál János 50 kr. Kis Jakab 50 kr. Várfalvi ekk. 3 frt 95 kr. Orbok Ferencz 1 frt. Id. Zsakó János postamester 5 frt. Balog György 5 frt. Simon József 5 frt. Palfi János rekt. 5 frt. Zsakó János bíró 2 frt 40 kr. Botár András dekány 2 frt. Botár János dekány 2 frt. Pál János 1 forint. Gál György 1 frt. Gál Miklós 6 frt. Vaska Béla 60 kr. Toroczkozi ekk. 5 frt. Kóváry László 15 frt. M.-Vásárhelyi ekk. 10 frt. Ádámosi ekk. 2 frt. Sándor Lajos 50 kr. Kováts Bálint 20 kr. Győrfi Zsigmond 25 kr. Grün Lázár 10 kr. Réti Zsuzsánna 50 kr. Simon János 20 kr. Szász Ferencz 20 kr. Gréf János 10 kr. Pataki Lilla 7 kr. Molnár János 50 kr. Ádámosi ekk. tagjai együttes adománya 2 frt 50 kr. Vajna Lajos 2 frt. Martonosi ekk. 5 frt. Gábor Albert 1 frt. Máthé József 50 kr. Demeter Lőrincz 1 frt. Incze Dániel 30 kr. György István